

Marcin RACHWAŁ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0003-2949-1328

Edukacja obywatelska w Polsce. Rozważania na tle przedmiotu historia i teraźniejszość

Streszczenie: Przedmiot badań obejmuje edukację obywatelską w Polsce na przykładzie wprowadzonego w 2022 r. (do szkół ponadpodstawowych) przedmiotu historia i teraźniejszość. Celem głównym artykułu było ustalenie treści nauczania edukacji obywatelskiej zgodnie z podstawą programową badanych zajęć edukacyjnych. Jaki zakres przedmiotowy powinien być realizowany podczas formalnej edukacji obywatelskiej, a jaki został zaplanowany podstawą programową przedmiotu historia i teraźniejszość? Tak sformułowany problem badawczy zdeterminował tok prowadzonych badań naukowych, strukturę artykułu i zastosowane metody badawcze, spośród których podstawowe znaczenie miały: metoda analizy i krytyki piśmiennictwa (źródeł), metoda badania dokumentów, metoda komparatystyczna, podejście instytucjonalno-prawne, metoda systemowa (formalną edukację obywatelską ujęto w szerszym kontekście funkcjonowania systemu społecznego).

W efekcie przeprowadzonych badań ustalono, iż autorzy publikacji poświęconych zagadnieniu edukacji obywatelskiej zalecają, aby obejmowała ona treści nauczania mieszczące się przede wszystkim w obszarze nauk społecznych z wiodącą rolą nauki o polityce i administracji (historia – szczególnie współczesna – powinna stanowić tło dla edukacji obywatelskiej, a nie jej główny wymiar). Tymczasem przedmiot historia i teraźniejszość jest osadzony w perspektywie historycznej, uwzględniając głównie komponent wiedzy z historii świata i Polski od roku 1945 do drugiej dekady XXI w.

Słowa kluczowe: edukacja obywatelska, historia i teraźniejszość, wiedza o społeczeństwie, edukacja formalna, polityka oświatowa

Uwagi wprowadzające

Zakres przedmiotowy niniejszego artykułu obejmuje zagadnienie edukacji obywatelskiej w Polsce na przykładzie wprowadzonego w 2022 r. przedmiotu historia i teraźniejszość (HiT). W punkcie wyjścia rozważań można przyjąć założenie, iż istotą edukacji obywatelskiej jest przygotowanie jednostek do pełnienia roli obywateli (Rachwał, 2023, s. 79). W ramach tego procesu należy dążyć do przekazania określonej wiedzy, jak również ukształtowania umiejętności, kompetencji społecznych i postaw, które mają kluczowe znaczenie dla funkcjonowania obywateli w ramach systemu politycznego i jego otoczenia. „W dyskusjach na temat kondycji współczesnej demokracji zarówno w Polsce, jak i w innych państwach demokratycznych zwraca się uwagę na potrzebę edukacji obywatelskiej. Panuje bowiem przekonanie, że od sposobu, w jaki są obecnie kształceni młodzi ludzie, w dużej mierze zależy urzeczywistnienie społeczeństwa obywatelskiego w przyszłości” (Korzeniowski, Machałek, 2011, s. 11). W zacytowanym fragmencie zwrócono uwagę na okoliczność, iż edukacja obywatelska odgrywa istotną rolę w procesie kształtowania społeczeństwa oby-

watelskiego, które z kolei stanowi podstawę funkcjonowania współczesnych państw demokratycznych¹.

Autorzy publikacji podejmujących zagadnienie edukacji obywatelskiej kładą nacisk na kilka kwestii, takich jak wiedza, umiejętności i postawy społeczne. „Uczenie umiejętności i propagowanie postaw obywatelskich jest zgodnie wskazywane jako cel edukacji obywatelskiej [...] w dokumentach wyrażających stanowisko władz państwowych, organizacji europejskich oraz instytucji pozarządowych wspierających budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Różnice pojawiają się natomiast przy definiowaniu zakresu przedmiotowego kształcenia obywatelskiego, określeniu pożądanych postaw społecznych oraz ocenie relacji między różnymi podmiotami zaangażowanymi w edukację obywatelską (państwo, samorząd, partie polityczne, szkoła, organizacje pozarządowe)” (Korzeniowski, Machałek, 2011, s. 13). W rozważanym kontekście należy także pamiętać o zachodzących zmianach w otoczeniu społeczno-politycznym, co skutkuje potrzebą modyfikacji podstaw programowych. Nieustannie bowiem „w różnych obszarach życia społecznego i politycznego pojawiają się nowe wyzwania, które w istotny sposób wpływają na zakres edukacji obywatelskiej” (Korzeniowski, Machałek, 2011, s. 13).

O kształcie formalnej edukacji obywatelskiej w zasadniczym wymiarze decyduje państwo, które przyjmując odpowiednie regulacje prawne określa m.in. cele kształcenia, treści programowe, sposoby ich realizacji, jak również wymiar godzinowy poszczególnych przedmiotów i zajęć.

Motywację do podjęcia badań stanowiły częste zmiany zakresu przedmiotowego edukacji obywatelskiej w Polsce, jak również towarzyszący temu dyskurs publiczny (szczególnie ożywiona debata była związana z wprowadzeniem w 2022 r. przedmiotu historia i teraźniejszość). Biorąc pod uwagę wyłącznie licea ogólnokształcące i technika dla absolwentów szkół podstawowych² należy zaznaczyć, iż rozporządzenia określające podstawę programową wydano w latach: 2018, 2022, 2024 (kolejna zmiana została zapowiedziana na rok 2025). Tym samym w ciągu kilku lat podstawy programowe określające zakres przedmiotowy formalnej edukacji obywatelskiej były zmieniane kilkakrotnie (nawet przed zakończeniem wdrażania poprzednich zmian), co siłą rzeczy prowokuje pytania o przyczyny takiego stanu rzeczy. Jak podkreślono w opinii Polskiego Towarzystwa Historycznego (w kontekście częstych zmian podstawy programowej historii), „częstotliwość wprowadzania zmian programowych w edukacji historycznej jest nie do przyjęcia. Wprowadza to chaos, konieczność równoległej realizacji dwóch podstaw programowych (dla starszych i młodszych uczniów), nie pozwala też na dobre przygotowanie merytoryczne nauczycieli. Generuje przy tym znaczne koszty społeczne [...]” (*Opinia...*).

Celem artykułu było ustalenie zakresu przedmiotowego³ edukacji obywatelskiej zgodnie z podstawą programową historii i teraźniejszości dla liceów ogólnokształcą-

¹ Szerzej na temat roli społeczeństwa obywatelskiego w funkcjonowaniu współczesnych państw demokratycznych: Rachwał, 2010.

² Tym samym uwzględniając kształt systemu oświaty po likwidacji gimnazjów w wyniku reformy z 2017 r. „We wrześniu 2017 r. przeprowadzono w Polsce reformę systemu oświaty, w wyniku której zlikwidowano gimnazja i wprowadzono ośmioletnią szkołę podstawową, czteroletnie liceum i pięcioletnie technikum oraz szkoły branżowe w miejsce szkół zawodowych” (Żywczyk, Wochniak, 2022, s. 12).

³ W treści artykułu wymiennie stosowano następujące terminy: „zakres przedmiotowy”, „treści programowe”, „treści nauczania”, „wymagania szczegółowe”.

cych i techników. W tym miejscu warto dodać, iż wskazany przedmiot był realizowany także w branżowych szkołach I stopnia, jednakże na potrzeby niniejszego tekstu rozważania ograniczono do wymienionych typów szkół (szerzej zasygnalizowany wątek doprecyzowano i uzasadniono w dalszej części tekstu). Ponadto należy dodać trzy uwagi uściślające. Po pierwsze, edukacja obywatelska odbywa się nie tylko w formie edukacji formalnej⁴, uczestniczą w niej inne podmioty, takie jak m.in.: rodzice (opiekunowie prawni), grupy rówieśnicze czy media. Po drugie, autor niniejszego tekstu założył, iż w systemie oświaty RP można wyodrębnić przedmiot dedykowany edukacji obywatelskiej (wiedza o społeczeństwie/historia i teraźniejszość), niemniej jednak umiejętności i kompetencje mieszczące się w zasygnalizowanym obszarze są kształtowane także na innych przedmiotach (choć w różnym zakresie). Po trzecie, formalna edukacja obywatelska ma miejsce również w szkole podstawowej⁵, innych typach szkół ponadpodstawowych (poza analizowanymi w tekście liceami ogólnokształcącymi i technikami), jak również w ramach szkolnictwa wyższego. Ograniczone ramy publikacji nie pozwalają jednak całościowo rozważyć procesu kształtowania kompetencji obywatelskich, stąd skupienie badań na obszarze wskazanym celem artykułu i pozostałymi założeniami metodologicznymi.

Jaki zakres przedmiotowy powinien być realizowany podczas formalnej edukacji obywatelskiej, a jaki został zaplanowany podstawą programową przedmiotu historia i teraźniejszość? Stosownie do tak określonego problemu badawczego sformułowano trzy pytania badawcze (szczegółowe): 1) Jaki zakres przedmiotowy edukacji obywatelskiej jest zalecany przez autorów publikacji podejmujących przywołane zagadnienie? 2) Jakie treści nauczania edukacji obywatelskiej zostały przyjęte w rozporządzeniu określającym podstawy programowe przedmiotu historia i teraźniejszość? 3) Jakie przesłanki warunkują częste zmiany zakresu przedmiotowego edukacji obywatelskiej w Polsce?

Podczas prac nad tekstem niniejszego artykułu podstawowe znaczenie miały: metoda analizy i krytyki piśmiennictwa (źródeł), metoda badania dokumentów, metoda komparatystyczna, podejście instytucjonalno-prawne, metoda systemowa (formalną edukację obywatelską ujęto w szerszym kontekście funkcjonowania systemu społecznego). W zakresie bazy źródłowej w pierwszym rzędzie należy wskazać na rozporządzenia określające podstawę programową formalnej edukacji obywatelskiej, spośród których kluczowe znaczenie miało Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 marca 2022 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia* (Dz. U. 2022, poz. 622). Podczas badań korzystano także z różnorodnych publikacji podejmujących tematykę edukacji obywatelskiej, jak również opinii formułowanych przez gremia naukowe.

Ujmując syntetycznie strukturę tekstu należy wskazać, iż po wyartykułowaniu założeń metodologicznych, autor przeszedł do głównej części artykułu. W tym obszarze

⁴ „Edukacja formalna – kształcenie realizowane przez publiczne i niepubliczne szkoły oraz inne podmioty systemu oświaty, uczelnie oraz inne podmioty systemu szkolnictwa wyższego i nauki, w ramach programów, które prowadzą do uzyskania kwalifikacji pełnych, kwalifikacji nadawanych po ukończeniu studiów podyplomowych [...] albo kwalifikacji w zawodzie [...]” (Ustawa, art. 2 pkt 2).

⁵ W klasie 8 uczniowie realizują w wymiarze dwóch godzin tygodniowo wiedzę o społeczeństwie (*Rozporządzenie-a*, załącznik nr 1).

przybliżono wybrane stanowiska na temat zalecanego zakresu przedmiotowego edukacji obywatelskiej (zalecanych treści nauczania), po czym szczegółowej analizie poddano treści programowe przedmiotu historia i teraźniejszość. Całość więczy podsumowanie, w którym autor odniósł się do założeń metodologicznych niniejszego szkicu.

Zakres przedmiotowy edukacji obywatelskiej – wybrane stanowiska

Ministrowie edukacji rządów europejskich do zakresu przedmiotowego edukacji obywatelskiej zaliczyli: edukację polityczną, prawną, ekonomiczną, europejską, globalną, kulturalną i społeczną (Ćwiek-Karpowicz, 2008, s. 62). Uczestnicy badania przeprowadzonego przez Instytut Spraw Publicznych do wskazanego katalogu zagadnień dodali: „edukację medialną, edukację rozwojową, edukację dla bezpieczeństwa i edukację praw człowieka” (Ćwiek-Karpowicz, 2008, s. 62). Rozpatrując łącznie przywołane stanowiska można dojść do wniosku, iż postulowany zakres przedmiotowy edukacji obywatelskiej jest szeroki, aczkolwiek określony na dość ogólnym poziomie. Biorąc pod uwagę niemal każdy z postulowanych obszarów od razu nasuwają się pytania, co dokładnie należy ująć w treściach nauczania. Nie jest jednak celem autora niniejszego szkicu rozważenie tej kwestii w tym miejscu, gdyż biorąc pod uwagę założenia metodologiczne artykułu w zupełności wystarczy tak sformułowany zakres przedmiotowy. W związku z tym na podstawie postulatów wyrażonych przez ministrów edukacji rządów europejskich i uczestników badania Instytutu Spraw Publicznych można stworzyć łączny katalog zagadnień, które powinny zostać podjęte w trakcie edukacji obywatelskiej. Prezentują się one następująco: edukacja polityczna, edukacja prawna, edukacja ekonomiczna, edukacja europejska, edukacja globalna, edukacja kulturalna, edukacja społeczna, edukacja medialna, edukacja rozwojowa, edukacja dla bezpieczeństwa, edukacja praw człowieka. W tym kontekście można sformułować dwa spostrzeżenia. Po pierwsze, zdecydowana większość zagadnień mieści się w obszarze, który zgodnie z obowiązującym w Polsce podziałem na dziedziny nauki i dyscypliny naukowe jest zaliczany do dziedziny nauk społecznych. Wskazana dziedzina obejmuje następujące dyscypliny naukowe: ekonomia i finanse, geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, nauki o bezpieczeństwie, nauki o komunikacji społecznej i mediach, nauki o polityce i administracji, nauki o zarządzaniu i jakości, nauki prawne, nauki socjologiczne, pedagogika, prawo kanoniczne, psychologia, stosunki międzynarodowe (Rozporządzenie-b). Po drugie, biorąc pod uwagę obowiązkowe zajęcia edukacyjne realizowane w liceach ogólnokształcących i technikach należy zauważyć, iż w szczególności edukacji ekonomicznej i edukacji dla bezpieczeństwa są dedykowane osobne przedmioty (odpowiednio: biznes i zarządzanie, edukacja dla bezpieczeństwa). Tym samym pozostałe z zalecanych zagadnień powinny zostać zrealizowane podczas zajęć przeznaczonych na edukację obywatelską.

Mając na uwadze cele edukacji obywatelskiej należy podkreślić, iż „perspektywa charakterystyczna dla nauk społecznych powinna wyznaczać podejmowane treści programowe. Pewne znaczenie należy także przypisać dziedzinie nauk humanistycznych (w szczególności historii), niemniej jednak to właśnie nauki społeczne [...] powinny być brane pod uwagę w trakcie projektowania i realizowania edukacji obywatelskiej” (Rachwał, 2023, s. 87–88). Rozpatrując postulowany zakres edukacji obywatelskiej na

bardziej szczegółowym poziomie można wskazać, iż w ramach dziedziny nauk społecznych „podstawową rolę powinny odgrywać nauki o polityce i administracji, niemniej jednak istotne znaczenie należy również przypisać elementom następujących dyscyplin naukowych: nauki socjologiczne, psychologia, nauki o komunikacji społecznej i mediach, nauki prawne, nauki o bezpieczeństwie, stosunki międzynarodowe” (Rachwał, 2023, s. 87).

W rozważanym kontekście warto przywołać spostrzeżenie sformułowane w artykule pt. *Spór o tożsamość nauki o polityce*. Próbując wyodrębnić treści mieszczące się w obszarze nauk społecznych, w tym w obrębie nauki o polityce i administracji, należy pamiętać o tym, iż trudno mówić o tożsamości przywołanej dyscypliny na gruncie kryterium przedmiotowego. „Przedmiot nauki o polityce jest zbieżny z przedmiotem nauk społecznych, tym, co odróżnia badaczki i badaczy polityki, jest konceptualizacja problemów badawczych, dominujące kategorie językowe, specyficzne pytania badawcze i próby odpowiedzi na nie. [...] Wyznaczenie granicy oddzielającej naukę o polityce od innych dyscyplin jest najpewniej niemożliwe [...]” (Ścigaj, 2023, s. 26; zob. również: Rachwał, 2024, s. 179–183). Jaki wniosek płynie z przytoczonego cytatu dla prowadzonych w niniejszym artykule rozważań? Otóż próbując wyodrębnić treści nauczania, które można przypisać albo do nauk humanistycznych (w szczególności historii), albo nauk społecznych (w szczególności nauki o polityce i administracji) należy pamiętać o tym, iż decydujące nie jest samo kryterium przedmiotowe, lecz sposób ujęcia danego punktu podstawy programowej. Do rzadkości nie należą sytuacje, gdy przedmiot poznania np. historii oraz nauki o polityce i administracji jest tożsamy lub zbliżony, stąd decydującym kryterium przyjętym przez autora niniejszego szkicu jest kwestia konceptualizacji problemów badawczych, ujęcia danych treści programowych i dominujących kategorii językowych.

Podsumowując dotychczasowe rozważania warto zaakcentować, iż zakres przedmiotowy edukacji obywatelskiej powinien zostać zogniskowany w ramach dziedziny nauk społecznych. Oczywiście nie można pominąć całkowicie innych dziedzin i dyscyplin naukowych (w tym historii), niemniej jednak edukacja obywatelska to głównie nauki społeczne z wiodącą rolą nauki o polityce i administracji. Jak w kontekście tych ustaleń wygląda podstawa programowa przedmiotu historia i terazniejszość dla liceum ogólnokształcącego i technikum? Próba odniesienia się do tak wyartykułowanego pytania szczegółowego została podjęta w kolejnej części artykułu.

Treści programowe edukacji obywatelskiej – *casus* przedmiotu historia i terazniejszość

Przedmiot historia i terazniejszość został wprowadzony do systemu oświaty RP od roku szkolnego 2022/2023 w liceach ogólnokształcących, technikach i branżowych szkołach I stopnia⁶. Podstawę prawną wskazanej zmiany stanowiły dwa rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 marca 2022 roku (Rozporządzenie-c; Rozporządzenie-d). Z uwagi na rozległość zagadnienia i ograniczone ramy niniejszego szkicu

⁶ HiT mógł być realizowany wyłącznie w zakresie podstawowym.

w dalszej części badaniom poddano rozwiązania przyjęte w liceach ogólnokształcących i technikach, w których historia i terazniejszość zastąpiła wiedzę o społeczeństwie realizowaną w zakresie podstawowym⁷.

Powyższa zmiana wywołała szereg dyskusji i co do zasady nie była jednoznacznie oceniana. Nie rozważając całej debaty publicznej w tym obszarze należy podkreślić, iż kontrowersje dotyczyły przede wszystkim szybkiego tempa wprowadzanych zmian i przyjętych treści programowych. Ponadto w debacie publicznej istotne miejsce zajęła kwestia podręczników, w szczególności podręcznika autorstwa prof. Wojciecha Roszkowskiego (*Historia...*).

Jak zasygnalizowano wcześniej – od 1 września 2022 r. historia i terazniejszość była realizowana w klasach pierwszych m.in. liceów ogólnokształcących i techników⁸. Co istotne, od 1 września 2024 r. obowiązuje zmieniona podstawa programowa analizowanego przedmiotu (Rozporządzenie-f, załącznik nr 4)⁹. W niniejszym artykule badaniom poddano pierwotną wersję rozporządzenia, gdyż uwzględniało ono intencje ówczesnej władzy politycznej (Rada Ministrów tworzona przez Prawo i Sprawiedliwość łącznie z koalicjantami) odnośnie do zakresu przedmiotowego edukacji obywatelskiej. Zmiany, które weszły w życie 1 września 2024 r. były efektem szerszej reformy podstaw programowych. Zostały one wprowadzone przez Radę Ministrów powstałą w efekcie wyborów do Sejmu i Senatu RP przeprowadzonych 15 października 2023 r. (Rada Ministrów utworzona przez Koalicję Obywatelską łącznie z koalicjantami). W kontekście prowadzonych rozważań należy zaakcentować, iż zmiany w zakresie edukacji obywatelskiej w Polsce wpisują się w znacznie szersze zjawisko, jakim jest wyraźna polaryzacja sceny politycznej i społeczeństwa. W tym miejscu warto dodać, iż zgodnie z zapowiedziami Ministerstwa Edukacji Narodowej od 1 września 2025 r. historia i terazniejszość zostanie zastąpiona przez nowy przedmiot o nazwie edukacja obywatelska (Ministerstwo...).

Podstawa programowa przedmiotu historia i terazniejszość w liceum ogólnokształcącym i technikum została podzielona na 7 działów (grup tematycznych), w ramach których wyodrębniono 127 zagadnień (Rozporządzenie-c). Zasygnalizowane działy to:

- I. Wiedza o podstawach życia społecznego.
- II. Świat i Polska w latach 1945–1956.
- III. Świat i Polska w latach 1956–1970.
- IV. Świat i Polska w latach 1970–1980.
- V. Świat i Polska w latach 1980–1991.
- VI. Świat i Polska w latach 1991–2001.
- VII. Świat i Polska w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku.

Samo osadzenie treści nauczania dotyczących m.in. społeczeństwa, systemów politycznych, samorządu, prawa czy organizacji międzynarodowych w szerszym kontek-

⁷ W liceach ogólnokształcących i technikach była nadal możliwość nauczania wiedzy o społeczeństwie, jednakże wyłącznie w zakresie rozszerzonym. Ponadto należy zauważyć, iż zostały zmienione podstawy programowe analizowanego przedmiotu. Treści nauczania (wymagania szczegółowe) WOS-u realizowanego w zakresie rozszerzonym zostały podzielone na 15 działów (grup tematycznych), w ramach których wyodrębniono 138 zagadnień (zob. szerzej: Rozporządzenie-c).

⁸ W liceach ogólnokształcących przedmiot był realizowany w klasach I (2 godziny tygodniowo) i II (godzina tygodniowo), natomiast w przypadku techników w klasach I–III po godzinie tygodniowo (Rozporządzenie-e, załączniki nr 4 i 5).

⁹ Od 1 września 2024 r. następuje również stopniowa likwidacja HiT-u.

ście historycznym (od 1945 roku) wydaje się ciekawym pomysłem, dającym uczniom całościowy obraz poruszanych zagadnień. Trudno w pełny sposób wytłumaczyć np. funkcjonowanie rozwiązań ustrojowych w świetle Konstytucji RP z 1997 r. bez odwołania się do polskich tradycji w tym zakresie. Ostateczna ocena zakresu przedmiotowego edukacji obywatelskiej zgodnie z podstawą programową HiT-u uzależniona jest jednak od ustalenia proporcji, w jakich wiedza historyczna została zestawiona z perspektywą charakterystyczną dla nauk społecznych. W związku z tym podjęto próbę wyodrębnienia treści programowych, które mogą zostać przypisane do jednej ze wskazanych dziedzin nauki. W tym kontekście należy poczynić zastrzeżenie – nie zawsze jest możliwe jednoznaczne przypisanie treści programowych albo do dziedziny nauk społecznych, albo do dziedziny nauk humanistycznych. Występują treści na pograniczu obu dziedzin nauki, stąd poniższe uwagi z pewnością charakteryzują się pewnym subiektywizmem autora niniejszego tekstu. Pomimo tego wydaje się, iż ewentualne kwestie dyskusyjne w zakresie przynależności dziedzinowej poszczególnych zagadnień nie będą zasadniczej natury, a zatem zostanie w sposób możliwie obiektywny ustalony zakres treści nauczania z obszaru nauk społecznych, który został przewidziany podstawą programową badanego przedmiotu.

Przechodząc do szczegółowej analizy podstawy programowej HiT-u należy podkreślić, iż wszystkie zagadnienia z działu I (*wiedza o podstawach życia społecznego*) mieszczą się w obszarze nauk społecznych. Prezentują się one następująco (Rozporządzenie-c)¹⁰:

- 1) człowiek jako „istota społeczna”, role społeczne, znaczenie życia społecznego dla rozwoju i spełnienia człowieka;
- 2) nowożytna koncepcja „umowy społecznej”;
- 3) klasyczne określenie dobra wspólnego i jego obecność we współczesnych doktrynach politycznych;
- 4) podstawowe sposoby realizacji społecznego bytu człowieka: rodzina, naród, państwo i związki państw;
- 5) znaczenie wspólnoty samorządowej, zasada pomocniczości jako fundament współczesnych państw;
- 6) wspólnoty i grupy tworzące się na podstawie podobieństwa, w tym zarówno narody, jak i inne grupy społeczne znajdujące się wewnątrz podstawowych społeczności ludzkich (np. klasy i warstwy społeczne, grupy zawodowe, wyznaniowe, narodowościowe);
- 7) proces tworzenia się narodu oraz różnorodność kontekstów znaczeniowych tego pojęcia, istota patriotyzmu i rozróżnienie patriotyzm a szowinizm i kosmopolityzm;
- 6) znaczenie organizacji celowych (np. organizacji politycznych, związków zawodowych, stowarzyszeń);
- 9) charakter wspólnot religijnych;
- 10) państwo jako zorganizowane społeczeństwo (*res publica*), podstawowe zadania państwa wobec jego obywateli oraz obowiązki obywateli względem ich państwa;
- 11) podstawowe atrybuty państwa, istota racji stanu;
- 12) podstawowe atrybuty jednostek samorządu terytorialnego jako wspólnot lokalnych;

¹⁰ Poszczególnych punktów podstawy programowej nie przytaczano w pełnym brzmieniu, lecz hasłowo, aby nadmiernie nie rozbudowywać artykułu.

- 13) różne modele relacji kościołów i innych związków wyznaniowych z państwem, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji i współczesności RP;
- 14) klasyczna typologia ustrojów politycznych ze względu na stosunek do dobra wspólnego i na sposób rządu, współczesne przeciwstawienie demokracji i totalitaryzmu;
- 15) demokracja w wersji klasycznej i liberalnej;
- 16) istota prawa, prawo stanowione, różnica między pozytywistyczną a prawnonaturalną koncepcją prawa;
- 17) sprawy regulowane przez prawo cywilne, rodzinne, administracyjne i karne;
- 18) podstawy i treść praw człowieka oraz ich związek z dziedzictwem cywilizacji zachodniej;
- 19) zasady ogólne i katalog praw człowieka wynikający z Konstytucji RP z 1997 r., sądowe środki ochrony praw i wolności w RP oraz sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich;
- 20) sprawiedliwość jako moralny fundament ładu społecznego, sprawiedliwość społeczna, rozdzielcza i wymienna;
- 21) znaczenie roztropności, społecznej komunikacji, sporu, dialogu, kompromisu, solidarności i pokoju społecznego;
- 22) powody tworzenia się związków międzypaństwowych, charakterystyka unii państw na przykładzie nowożytnych dziejów Europy.

Tak więc 22 zagadnienia działu I podstawy programowej HiT-u mogą być zaliczone do dziedziny nauk społecznych. W przypadku pozostałych 105 zagadnień z działów II–VII (zob. szerzej: Rozporządzenie-c) także występują wątki z obszaru nauk społecznych¹¹, niemniej jednak zdecydowanie dominuje perspektywa historyczna. Treści programowe (jak wspomniano wcześniej) dotyczące świata i Polski zostały ułożone chronologicznie przy przyjęciu następujących cesur czasowych: 1945–1956, 1956–1970, 1970–1980, 1980–1991, 1991–2001, pierwsze dwie dekady XXI wieku. Tym samym można w pewnym uproszczeniu przyjąć założenie, iż w przypadku jednego działu podstawy programowej (pierwszego) występuje perspektywa nauk społecznych (z elementami perspektywy historycznej), natomiast w przypadku pozostałych sześciu działów (II–VII) występuje perspektywa historyczna (z elementami perspektywy nauk społecznych). Wydaje się, iż takie rozłożenie akcentów nie jest optymalne z punktu widzenia celów edukacji obywatelskiej. Jak wspomniano wcześniej, perspektywa historyczna jak najbardziej może stanowić tło dla edukacji obywatelskiej, jednakże główny nurt owej edukacji powinien zostać osadzony w obszarze nauk społecznych. W zaprezentowanym kontekście warto przywołać fragment stanowiska Komitetu Nauk Politycznych Polskiej Akademii Nauk w sprawie wprowadzenia do szkół przedmiotu historia i teraźniejszość, w którym zaakcentowano, iż „w składzie grupy ekspertów powołanych do opracowania podstawy programowej z przedmiotu HiT nie było żadnego przedstawiciela nauk społecznych (politologa, socjologa, prawnika), który zapewniłby kompetentne przygotowanie treści związanej z edukacją obywatelską” (Stanowisko-a).

¹¹ Dotyczy to przede wszystkim nauki o polityce i administracji, marginalnie występują natomiast treści programowe, które mogą być zaliczone do następujących dyscyplin naukowych: nauki socjologiczne, nauki o komunikacji społecznej i mediach, nauki prawne (elementy prawa konstytucyjnego), stosunki międzynarodowe.

Wiedza historyczna przewidziana podstawą programową przedmiotu historia i terazniejszość jest bardzo szczegółowa, można sformułować tezę, iż jest to zakres rozszerzony historii Polski, Europy i świata od roku 1945 do drugiej dekady XXI wieku. W przewidzianych treściach programowych „dominują pojęcia, daty i nazwiska. Tych szczegółów jest tak dużo, że istnieje uzasadniona obawa o zniechęcenie uczniów do nowego przedmiotu” (*Opinia...*).

W kontekście prowadzonych rozważań warto przypomnieć, iż podstawa programowa wiedzy o społeczeństwie na poziomie podstawowym z 2018 r. (została zastąpiona analizowanym przedmiotem, tj. historią i terazniejszością) zakładała realizację następujących działów (Rozporządzenie-g; Rachwał, 2022, s. 184–188):

- człowiek i społeczeństwo;
- społeczeństwo obywatelskie;
- organy władzy publicznej w RP;
- prawa człowieka i ich ochrona;
- prawo w RP;
- wybrane problemy polityki publicznej w RP;
- współczesne stosunki międzynarodowe.

Komparatystyka podstawy programowej wiedzy o społeczeństwie na poziomie podstawowym z 2018 r. i podstawy programowej historii i terazniejszości prowadzi do wniosku, iż nowy przedmiot (w zakresie treści programowych) tylko częściowo nawiązywał do WOS-u. Znajduje to potwierdzenie w opinii Polskiego Towarzystwa Historycznego¹², w której podkreślono, iż treści zlikwidowanego przedmiotu (WOS-u) zostały w niewielkim zakresie uwzględnione w podstawie programowej historii i terazniejszości (*Opinia...*). Jak zaakcentowano w przywołanej opinii, „[s]tanowczy sprzeciw budzi likwidacja przedmiotu «wiedza o społeczeństwie». Wbrew wcześniejszym zapowiedziom jego treści zostały tylko w minimalnym stopniu włączone do przedmiotu «historia i terazniejszość». Jest to tym bardziej niezrozumiałe, że właśnie wiedza o współczesności, np. o podstawach prawa, instytucjach życia społecznego [...] jest niezbędna młodemu człowiekowi wkraczającemu w dorosłe życie. Sama wiedza historyczna [...] nie jest wystarczająca do wykształcenia postaw obywatelskich i aktywnego włączenia się ucznia w życie społeczne, gospodarcze i polityczne państwa. Likwidacja «wiedzy o społeczeństwie» spowoduje powstanie poważnej luki w wiedzy młodych ludzi [...]. Dotychczasowy przedmiot wymagał od uczniów dyskusji, analizy i interpretacji różnorodnych źródeł, w tym aktów prawnych i danych statystycznych, a także bieżącego śledzenia doniesień medialnych i ich omawiania. Natomiast przedstawiona podstawa programowa przedmiotu «historia i terazniejszość» nie zrekompensuje braków, które powstaną w wiedzy, umiejętnościach i postawach uczniów kończących szkoły ponadpodstawowe za kilka lat” (*Opinia...*).

W zacytowanej opinii zwrócono uwagę na kilka kwestii szczegółowych, które można podsumować w trzech punktach. Po pierwsze, nawet jeśli w podstawie programowej nowego przedmiotu odwoływano się do tych samych treści co w przypadku WOS-u, to

¹² W stanowisku przedstawionym przez Komitet Nauk Politycznych PAN (na etapie projektowania nowego przedmiotu) zaprezentowano podobną opinię. „Z zapowiedzi MEiN wynika, że treści z *wiedzy o społeczeństwie* będą stanowić [...] co najwyżej 1/3 treści nowego przedmiotu *historia i terazniejszość*. Oznaczałoby to drastyczne okrojenie treści programowych przeznaczonych na obowiązkową edukację obywatelską oraz edukację z zakresu nauk społecznych” (*Stanowisko-b*).

dominowała perspektywa historyczna (a jak słusznie zaznaczono w opinii, sama wiedza historyczna nie jest wystarczająca do osiągnięcia celów edukacji obywatelskiej). Po drugie, podstawa programowa została skonstruowana w taki sposób, iż realizacja HiT-u to przede wszystkim opanowanie przez osoby uczące się znacznej ilości wiedzy z zakresu historii od 1945 r. (podstawa programowa z tego obszaru była zbyt mocno rozbudowana). Po trzecie (co ściśle koresponduje z uwagą numer dwa), nowy przedmiot nie dawał większych możliwości na kształtowanie umiejętności, postaw i kompetencji kluczowych z punktu widzenia celów edukacji obywatelskiej. Do umiejętności i kompetencji należy zaliczyć m.in. interpretację różnorodnych materiałów źródłowych, jak również zdolność do krytycznego myślenia. W tym miejscu warto przytoczyć fragment stanowiska Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, którego treść ściśle koresponduje ze sformułowanymi wnioskami. „W oparciu o wyniki badań oraz własne doświadczenia w zakresie edukacji i pedagogiki stwierdzamy, że najlepiej edukacji obywatelskiej służy stawianie problemów i kolektywne szukanie dla nich rozwiązań, nie zaś podawczy i wybiórczy sposób prezentacji treści” (Stanowisko-c).

Reasumując, zakres przedmiotowy historii i teraźniejszości mieści się w obrębie dwóch dziedzin nauki, tj. nauk humanistycznych oraz nauk społecznych. Do dziedziny nauk społecznych można zaliczyć wszystkie zagadnienia z działu I (*wiedza o podstawach życia społecznego*) i nieliczne kwestie z działów II–VII. Pozostałe treści nauczania mieszczą się w obrębie dziedziny nauk humanistycznych ze szczególnym uwzględnieniem jednej z dyscyplin, tj. historii. Tak szerokie ujęcie perspektywy historycznej wydaje się zbyt wąskie, w zupełności wystarczyłoby zarysowanie podstawowych kwestii w ramach działu I przedmiotu (wprowadzającego), aby w kolejnych częściach podstawy programowej przejść do omówienia kluczowych zagadnień z zakresu dziedziny nauk społecznych (przy uwzględnieniu podstawowej roli nauki o polityce i administracji). W konkluzji tej części rozważań można zatem sformułować tezę, iż proporcje przedmiotu dedykowanego edukacji obywatelskiej powinny być odwrotne jak w przypadku historii i teraźniejszości.

Podsumowanie

Model edukacji obywatelskiej wynikający z podstawy programowej przedmiotu historia i teraźniejszość zakłada dominującą rolę perspektywy historycznej, natomiast podejście charakterystyczne dla nauk społecznych (w szczególności nauki o polityce i administracji) stanowi uzupełnienie tak w zakresie przyjętych treści programowych, jak i ich ujęcia, konceptualizacji problemów badawczych oraz dominujących kategorii językowych. Tym samym najważniejszą cechą badanego przedmiotu jest redukcja treści nauczania z obszaru nauk społecznych¹³ przy jednoczesnym rozbudowaniu wymagań szczegółowych z zakresu historii. Konsekwencją takiego rozwiązania jest fakt, iż zredukowano treści programowe dotyczące m.in. współczesnych systemów politycznych, systemu politycznego RP, systemów partyjnych i partii politycznych, partycypacji poli-

¹³ W efekcie doszło do znacznego ograniczenia obecności nauk społecznych w podstawie programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum. O ile podstawa programowa WOS-u z 2018 r. niemal w całości bazowała na perspektywie nauk społecznych, o tyle podstawa programowa HiT-u z 2022 r. uwzględniała przedmiotową perspektywę co najwyżej w 30%.

tycznej, prawa w Polsce, praw człowieka. Tak więc ograniczono wiele treści programowych, które są kluczowe w edukacji obywatelskiej, szerzej, w procesie kształtowania społeczeństwa obywatelskiego.

W kolejnym punkcie podsumowania należy zaakcentować, iż w podstawie programowej badanego przedmiotu przewidziano 127 zagadnień, na realizację których przeznaczono 3 godziny tygodniowo w cyklu nauczania (w przypadku liceów ogólnokształcących i techników). W związku z tym nauczyciele mają przeciętnie do dyspozycji 90 godzin lekcyjnych na wszystkie treści nauczania. Tak więc realizacja podstawy programowej wymaga, aby na jednej lekcji uwzględnić więcej niż jedno z wymagań szczegółowych. Wskazana okoliczność skłania do sformułowania wniosku o zbyt rozbudowanej podstawie programowej HiT-u, co skutkuje tym, iż poza przekazaniem przez nauczycieli określonej wiedzy nie ma zasadniczo przestrzeni do kształtowania umiejętności i kompetencji społecznych. Przywołana kwestia stanowi kolejną cechę analizowanego przedmiotu – zbyt mocny nacisk położono na wiedzę, natomiast zbyt mało przestrzeni pozostawiono na rozwój umiejętności (np. związanych z interpretacją materiałów źródłowych, oceną bieżących wydarzeń społeczno-politycznych) i kompetencji społecznych. Jak podkreśliła N. Lubik-Reczek (2024, s. 130), prawidłowo „funkcjonująca edukacja obywatelska to taka, która przekładać się ma na wiedzę, umożliwiającą profesjonalne, a zarazem krytyczne uczestniczenie w życiu publicznym. Kształtować ma także umiejętności oraz postawy prodemokratyczne”.

Jarosław Pytlak, omawiając ewolucję podstaw programowych w III RP wskazał, iż w tym procesie „doskonale widać tendencję do coraz bardziej szczegółowego opisywania zadań nakładanych na szkołę i nauczycieli. W rezultacie w ostatnich latach pojawiły się wręcz żądania, żeby nauczyciele realizowali tylko podstawę programową, albo żeby w podręcznikach wolno było umieszczać jedynie treści zawarte w podstawie. Zaczęto traktować ją jak program nauczania. I nic dziwnego, skoro samych wymagań obowiązkowych w niektórych przedmiotach było (i jest nadal) więcej niż lekcji do dyspozycji przez wszystkie lata nauki” (Pytlak...). Wydaje się, iż cytata może stanowić także podsumowanie podstawy programowej przedmiotu Historia i teraźniejszość.

Dominacja perspektywy historycznej, ograniczenie treści z obszaru nauk społecznych, zbyt mocno rozbudowana podstawa programowa, nacisk położony na wiedzę przy ograniczeniu możliwości kształtowania umiejętności, postaw i kompetencji społecznych – to kluczowe cechy Historii i teraźniejszości. Ponadto do cech analizowanego przedmiotu można zaliczyć następujące kwestie:

- przedstawienie treści programowych w układzie chronologicznym (wyjątek stanowi dział I podstawy programowej pt. *wiedza o podstawach życia społecznego*);
- podział realizowanego materiału (np. dotyczącego integracji europejskiej) na okresy wynikające z przyjętej chronologii (co ściśle wynika z poprzedniego punktu); taki układ treści programowych utrudnia całościowe omówienie poszczególnych zagadnień, holistyczne spojrzenie i rozważenie określonych treści nauczania;
- powtarzanie treści programowych realizowanych przede wszystkim na historii¹⁴; w tym zakresie warto wskazać choćby na punkt dotyczący katastrofy smoleńskiej, któ-

¹⁴ Jak wskazano w przywołanej wcześniej opinii Polskiego Towarzystwa Historycznego, sposób wprowadzania zmian podstawy programowej powoduje, iż „[...] uczniowie będą trzykrotnie omawiali te same treści (w klasie ósmej szkoły podstawowej, w klasach I i II szkoły ponadpodstawowej w ra-

ry w podstawie programowej obu przedmiotów (historia – zakres podstawowy, historia i terazniejszość) brzmi analogicznie – uczeń: „ocenia znaczenie i skutki katastrofy smoleńskiej 10 kwietnia 2010 roku dla państwa polskiego” (*Rozporządzenie-c*);

Odnosząc się syntetycznie do sformułowanych we wstępie pytań badawczych (szczegółowych) należy zaakcentować, iż:

- P1 – autorzy publikacji poświęconych zagadnieniu edukacji obywatelskiej zalecają, aby obejmowała ona treści nauczania mieszczące się przede wszystkim w obszarze nauk społecznych z wiodącą rolą nauki o polityce i administracji (historia – szczególnie współczesna – powinna stanowić tło dla edukacji obywatelskiej, a nie jej główny wymiar);
- P2 – w rozporządzeniu określającym podstawy programowe przedmiotu historia i terazniejszość skoncentrowano się na perspektywie historycznej edukacji obywatelskiej, uwzględniając głównie komponent wiedzy z historii świata i Polski od roku 1945 do drugiej dekady XXI w. (co do zasady pozostaje niewielki obszar do rozwijania umiejętności i kompetencji społecznych);
- P3 – częste zmiany zakresu przedmiotowego edukacji obywatelskiej w Polsce pozostają w ścisłym związku ze znaczną polaryzacją sceny politycznej i społeczeństwa; każda ze stron inaczej postrzega wiele kwestii z zakresu polityki, prawa, stosunków międzynarodowych, historii, co przekłada się również na inne akcenty w ramach rozwiązań szczegółowych, takich jak treści nauczania w ramach edukacji formalnej (w tym obywatelskiej)¹⁵.

Reasumując, przedmiot historia i terazniejszość byłby dobrym pomysłem, gdyby wydarzenia historyczne stanowiły kontekst dla problemowego i szerszego omówienia wątków charakterystycznych dla nauk społecznych. Autorzy podstawy programowej badanego przedmiotu położyli nacisk na przedstawienie i omówienie wiedzy z zakresu historii świata i Polski w perspektywie niemal 80 lat (od roku 1945), natomiast brakuje przestrzeni dla kształtowania umiejętności, postaw i kompetencji społecznych. Cele edukacji obywatelskiej nie są tożsame z celami edukacji historycznej, stąd konstrukcja obu przedmiotów powinna uwzględniać przywołaną specyfikę.

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Marcin Rachwał

Data curation (Zestawienie danych): Marcin Rachwał

Formal analysis (Analiza formalna): Marcin Rachwał

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Marcin Rachwał

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Marcin Rachwał

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist

(Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

mach nowego przedmiotu »historia i terazniejszość« oraz w klasie IV szkoły ponadpodstawowej w ramach przedmiotu »historia«) w prawie takim samym układzie” (*Opinia...*).

¹⁵ W kontekście odpowiedzi na pytanie badawcze numer 3 należy dodać, iż autor niniejszej publikacji traktuje sformułowane uwagi jako wyjściowe (bardziej na poziomie hipotezy, a nie tezy). Badania w poruszonym obszarze będą kontynuowane, a ich wyniki udostępnione na łamach kolejnych publikacji.

Bibliografia

- Ćwiek-Karpowicz J. (2008), *Edukacja obywatelska w Polsce*, w: *Edukacja obywatelska w Niemczech i Polsce. Raport z badań*, red. K. E. Siellawa-Kolbowska, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, <https://www.isp.org.pl/pl/publikacje/edukacja-obywatelska-w-niemczech-i-polsce>, 14.08.2024.
- Historia i Teraźniejszość. Podręcznik dla liceów i techników*, klasa 1: 1945–1979, Wydawnictwo Biały Kruk, <https://bialykruk.pl/ksiegarnia/ksiazki/historia-i-terazniejszosc-podrecznik-dla-liceow-i-technikow-klasa-1-1945-1979>, 16.08.2024.
- Korzeniowski J., Machalek M. (2011), *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Lubik-Reczek N. (2024), *Partycypacja i edukacja obywatelska młodego pokolenia. Rozważania na tle doświadczeń polskich debat oksfordzkich*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Uszczuplone podstawy programowe – rozporządzenia podpisane*, 28.06.2024, <https://www.gov.pl/web/edukacja/uszczuplone-podstawy-programowe--rozporzadzenia-podpisane>, 16.08.2024.
- Opinia Polskiego Towarzystwa Historycznego w sprawie projektu zmiany rozporządzeń Ministerstwa Edukacji i Nauki dotyczących Podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkołach ponadpodstawowych w zakresie przedmiotów „Historia” oraz „Historia i Teraźniejszość”*, 10.01.2022, https://pth.net.pl/uploads/opinia_HiT_1_03.2022.pdf, 28.10.2024.
- Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Reforma edukacji 2017*, <https://ore.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/ore-reforma-edukacji-2017.-prezentacja-ogolna.-stan-prawny-na-01.06.2017.pdf>, 19.08.2024.
- Pytlak J. (26.10.2024), *Trzeba włożyć dużo pracy, żeby nic się nie zmieniło*, <https://www.wokolszkoly.edu.pl/blog/trzeba-wlozyc-duzo-pracy-zeby-nic-sie-nie-zmienilo.html>, 28.10.2024.
- Rachwał M. (2010), *Demokracja bezpośrednia w procesie kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Rachwał M. (2022), *Miejsce edukacji obywatelskiej w systemie oświaty Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Salus rei publicae suprema lex esto. Księga jubileuszowa Doktora Stefana Grysa*, red. P. Józwiak, A. Kuźmiński, Wydawca: Miejska Biblioteka Publiczna im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie, Leszno.
- Rachwał M. (2023), *Rola edukacji obywatelskiej we współczesnym państwie demokratycznym. Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Politologiczny”, nr 4.
- Rachwał M. (2024), *Recenzja książki: Politologia teoretyczna w Polsce – wybrane zagadnienia. Bilans 50-lecia*, red. Z. Blok, A. Stelmach, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2023, „Przegląd Politologiczny”, nr 1.
- Rozporządzenie-a = Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 20 maja 2024 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Dz. U. 2024, poz. 781.
- Rozporządzenie-b = Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, Dz. U. 2022, poz. 2202, z późn. zm.
- Rozporządzenie-c = Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 marca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Dz. U. 2022, poz. 622.
- Rozporządzenie-d = Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 marca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2022, poz. 609.
- Rozporządzenie-e = Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, t.j. Dz. U. 2024, poz. 80.

- Rozporządzenie-f = Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia*, Dz. U. 2024, poz. 1019.
- Rozporządzenie-g = Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w *sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia*, Dz. U. 2018, poz. 467.
- Stanowisko-a = Stanowisko Komitetu Nauk Politycznych Polskiej Akademii Nauk w sprawie wprowadzenia do szkół przedmiotu *historia i teraźniejszość*, 13 stycznia 2022 r., <https://www.facebook.com/photo?fbid=3017650535230320&set=pcb.3017651171896923>, 30.12.2024.
- Stanowisko-b = Stanowisko Komitetu Nauk Politycznych Polskiej Akademii Nauk w sprawie projektu wprowadzenia do szkół przedmiotu *historia i teraźniejszość*, 23.11.2021, <https://www.facebook.com/photo?fbid=2983317101996997&set=pcb.2983317278663646>, 30.12.2024.
- Stanowisko-c = Stanowisko Walnego Zjazdu Delegatów Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych postulujące przywrócenie do szkół przedmiotu *wiedza o społeczeństwie*, 29.11.2022, https://www.ptnp.org.pl/wp-content/uploads/2023/03/Stanowisko-WOS_WZD_WK.pdf, 30.12.2024.
- Ścigaj P. (2023), *Spór o tożsamość nauki o polityce*, w: *Politologia teoretyczna w Polsce – wybrane zagadnienia. Bilans 50-lecia*, red. Z. Blok, A. Stelmach, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań.
- Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o *Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji*, t.j. Dz. U. 2020, poz. 226, z późn. zm.
- Żywczyk N., Wochniak M. (2022), *Diagnoza edukacji obywatelskiej w Polsce. Bariery rozwoju i dobre praktyki*, Warszawa, <https://pow.dzierzoniow.pl/www/files/2023/01/Diagnoza-edukacji.pdf>, 30.12.2024.

Civic Education in Poland. Reflections on the Subject History and the Present

Summary

The subject of the research covers civic education in Poland on the example of the subject History and the present introduced in 2022 (to secondary schools). The main aim of the article was to determine the content of teaching civic education in accordance with the core curriculum of the educational activities studied. What subject scope should be implemented during formal civic education and what was planned in the core curriculum of the subject History and the present? The research problem formulated in this way determined the course of the conducted scientific research, the structure of the article and the research methods used, among which the following were of primary importance: the method of analysis and criticism of literature (sources), the method of examining documents, the comparative method, the institutional and legal approach, the systemic method (formal civic education was included in the broader context of the functioning of the social system).

As a result of the conducted research, it was established that the authors of publications devoted to the issue of civic education recommend that it should include teaching content that falls primarily within the area of social sciences with the leading role of political and administrative science (history – especially contemporary history – should be the background for civic education, not its main dimension). Meanwhile, the subject History and the present is set in a historical perspective, taking into account mainly the component of knowledge from the history of the world and Poland from 1945 to the second decade of the 21st century.

Key words: civic education; History and the present; social studies; formal education; educational policy